

Zvonimir Glavaš

POLUSLOŽENICE U NOVINSKOM STILU

Uvod

Granični slučajevi na bilo kojem području tradicionalno predstavljaju izazov obuhvaćanju pravilima i jednostavnom usustavljanju. Oni narušavaju uobičajenu binarnu, polariziranu sliku svijeta, prema kojoj sve promatrano u potpunosti ili potvrđuje ili negira neko svojstvo. Navika je imati čvrsto razgraničeno *da* i *ne* pa sve što se *uglavljuje* negdje između ili počiva na rubovima predstavlja nepravilnost koja se izdvaja iz klasifikacije.

I na manje uopćenim područjima promatranja, konkretno u tvorbi riječi, nailazimo na takvu problematiku. Tako se, u pogledu dviju riječi koje su u nekakvoj korelaciji, između jasnih slučaja razdvojenih riječi i složenica *ubicio* fenomen polusloženica kao graničnog, poprilično nedefiniranog slučaja.

Problematičnost polusloženica u tome je što su, iako relativno stara i sasvim često korištena jezična pojava, u starijim jezičnim priručnicima vrlo često zanemarivane i tek marginalno opisane. Noviji ih jezični priručnici redovito spominju, no o njima imaju nerijetko proturječna mišljenja, a znaju i ostavljati prostora nejasnoćama te otvorenim pitanjima. Kada je stanje u normi takvo, ne čudi što se i u primjeni jezika javljaju poteškoće i primjetne razlike pri uporabi polusloženica, kao i jezičnih pojava koje su im nekom karakteristikom bliske.

Ovaj rad stoga će dati sintetski pregled onoga što normativni priručnici (pravopisi i nekoliko jezičnih savjetnika) govore o polusloženicama, a zatim istražiti primjenu tih teoretskih naputaka u novinskom stilu na primjeru jednog dnevnog lista (Večernji list), tjednika (Globus) i stručnog časopisa (Liječničke novine). Na izdvojenim primjerima uporabljenih polusloženica tako će se moći uočiti spomenuta nedosljednost u njihovoj uporabi, kao i možebitne tendencije pojavljivanja određene inačice u uzusu tamo gdje postoji neslaganje u normativnoj literaturi.

Što su polusloženice?

Definicija polusloženica

Već pri traženju osnovne definicije polusloženica otkriva se nedorečenost i nesuglasje. Primjerice, pravopisi Badurina-Marković-Mićanović (2008) i Anić-Silić (2001) te gramatika Silić-Pranjković (2007) uopće ne rabe izdvojeni pojam, nego polusloženice obrađuju unutar pojma složenica, pod odrednicama jednopojmovnih složenica povezanih spojnikom i spojnicom, dvopojmovnih složenica te posebnih sveza dviju imenica povezanih spojnicom.

Nasuprot njima, Babić-Finka-Mogušev pravopis (2004: 68) jasno određuje polusloženice oslanjajući se na kriterije naglasaka, sklonjivosti i značenjske povezanosti. Tako u njemu stoji: „Sveza dviju imenica od kojih se prva ne sklanja i atributivno određuje drugu, a obje zadržavaju svoj naglasak, zove se polusloženica.“ Slično određenje moguće je naći i u starijim jezičnim savjetnicima, pa tako Jonke (1964: 106) piše: „... obadva dijela zadržavaju svoje akcente, prvi se dio ne deklinira, a drugi se deklinira. Takve se riječi zovu polusloženice...“ Iako takve definicije, koje kombiniraju održavanje zasebnih naglasaka i indeklinabilnost prve riječi, obuhvaćaju većinu slučajeva i pogodne su za *priručnu* uporabu, one ne obuhvaćaju u potpunosti fenomen polusloženice i nisu potpuno dorečene.

Pretjerano oslanjanje na naglasni kriterij, često u udžbenicima i jezičnim savjetima, neprecizno određuje stvari jer polusloženice nisu jedine riječi koje mogu imati dva naglasaka (duži oblici superlativi pridjeva i priloga). Nesklonjivost prve riječi pak nije dovoljno određeno mjerilo jer postoje polusloženice čija su oba dijela sklonjiva. Već Jonke (1964) spominje jednu, *marksizam-lenjinizam*, no dok je ona preselila u domenu gotovo nekorisnih, opisu odgovaraju u svakodnevnom govoru daleko prisutnije polusloženice kao što su *kakav-takav*, *strpljen-spašen* i slične pridjevnog karaktera. Spomenute doduše nisu uključene u opis polusloženica u pravopisu Babić-Finka-Moguš koji se prvo ograničava samo na imenice, a zatim u sljedećim točkama proširuje kategoriju polusloženica na još neke oblike. Ni atributivno određivanje među sastavnicama nije čvrsto mjerilo za opis polusloženica jer je primjenjivo samo na neke vrste, dok druge izražavaju koordiniranost ili su spojene frazeologiziranim značenjem.

Jedino čvrsto i dosljedno obilježje polusloženica ostaje prepoznatljiva spojnica kojom su sastavnice vezane, a pri njihovom definiranju kao da je nemoguće odmaknuti se dalje od tvrdnje kako je riječ o specifičnoj svezi dviju riječi, takvoj koja se smješta između složenica i odvojenih riječi.

Što smatrati polusloženicom?

Unatoč nemogućnosti nalaženja preciznije definicije polusloženica, moguće je izdvojiti i opisati njihove formalne kategorije. Njihovi broj i određenje različiti su u svakom od naših pravopisa, a razlike variraju od detalja do upečatljivijih pitanja. O tim razlikama bit će riječi više u jednom od sljedećih odjeljaka rada, dok ćemo se ovdje odlučiti za jedan model i prema njemu definirati što smatrati polusloženicom, a što ne. Budući da je najviše kategorija polusloženica opisano u pravopisu Badurina-Marković-Mićanović (u nastavku Matičin pravopis), i da se u najvećem dijelu opisa polusloženica s tim pravopisom slaže i onaj Babić-Finka-Mogušev, model koji će ovdje biti uporabljen jest spoj određenja polusloženica prema tim dvama priručnicima.

Polusloženice tako mogu biti:

1. Spojevi dviju imenica bez spojnika -o- od kojih jedna atributivno nadopunjava drugu, a da je prva nesklonjiva, neovisno o stranom ili domaćem podrijetlu (npr. *spomen-ploča, biser-grana, skok-šut, rak-rana, rave-kultura, shiatzu-masaža*). Ukoliko je jedna od imenica stranog podrijetla i neprilagođena hrvatskom sustavu, poželjno je to dodatno naglasiti stavljajući ju u kurziv. Kad je god moguće, umjesto takvih polusloženica dobro je upotrijebiti pridjev ili imenicu u kosom padežu. (npr. *bejzbolska palica* umj. *bejzbol-palica, testno vozilo* umj. *test-vozilo*)
2. Imeničke složenice kojima je prvi dio kratica, slovo, broj ili simbol (npr. *β-zračenje, A-reprezentacija, SMS-poruka, 3D-grafika, 5-brzinac*). Pišu se i ponašaju kao polusloženice i ako je simbol zamijenjen riječju (npr. *beta-zračenje*)
3. Spojevi čije su obje sastavnice orijentalnog podrijetla (npr. *alaj-čajuš, sahat-kula, šiš-čevap*); s iznimkom *ćorsokaka* i *duhankese*
4. Spojevi koji u prvom dijelu imaju zaštićeni naziv (npr. *Bond-djevojka, Visa-kartica, Word-dokument*)
5. Dvopojmovne imeničke složenice sa sastavnim značenjem, sastavljene od dviju imenica ili prefiksoida i imenice (npr. *džin-tonik, grad-država, lovac-bombarder, audio-videoprema, radio-televizija, Austro-Ugarska*)
6. Dvočlane i višečlane jednopojmovne i dvopojmovne imeničke složenice zasnovane na ponavljanju istih ili suprotstavljanju oprečnih sastavnica, često fonemskog niza ili cijelih riječi (npr. *bugi-vugi, ping-pong, rizi-bizi, pismo-glava, križić-kružić, mladost-ludost*)
7. Veze imenice s brojem dva, dvije ili prilogom pol(a) (npr. *čašica-dvije, dan-dva, korak-dva, pola sata-sat, sat-sat i pol*)
8. Dvopojmovni pridjevi ravnopravni značenjem i odnosom (npr. *hrvatsko-talijanska granica, crno-bijeli svijet, gospićko-senjski biskup*)
9. Pridjevne polusloženice nastale od imeničkih s brojem, simbolom ili prefiksoidom, sastavljene po istom načelu (npr. *5-brzinski, alfa-numerički, psiho-fizički, 3-sobni*)

10. Pridjevne ili imeničke veze od više imena kojima se uspostavlja kakvo suradništvo (npr. *Anić-Silić ili Anić-Silićev pravopis, Geiger-Müllerov brojač, sporazum Tuđman-Izetbegović*)
11. Veze dvaju značenjski ravnopravnih pridjeva s frazeologiziranim značenjem (npr. *kakav-takav, oteto-prokleta, rečeno-učinjeno, strpljen-spašen*)
12. Frazemi nastali povezivanjem glagolskih oblika bliskih ili suprotnih po značenju (npr. *hoćeš-nećeš, rekla-kazala, povuci-potegni, bi-ne bi, drž-ne daj*)
13. Priložni izrazi od dva suodnosna priloga (npr. *gore-dolje, više-manje, koliko-toliko*)
14. Spojevi koji označavaju relaciju (npr. *otok-kopno, zemlja-zrak, Zagreb-Sarajevo*)

Unutar tih kategorija mogu se smjestiti sve sveze riječi koje će se u ovom radu smatrati polusloženicama i na temelju njih analizirat će se uporaba polusloženica.

Vezane riječi bliske polusloženicama

Postoji nekoliko kategorija suodnosnih riječi često pogrešno smatranim polusloženicama zbog nekog od svojstava, najčešće značenjske povezanosti i/ili nesklonjivosti prve sastavnice. Takve riječi, unatoč bliskosti polusloženicama, ne pišu se povezane spojnicom, nego svaka za sebe. Oko povlačenja granica polusloženica prema takvim slučajevima međusobno najviše spore normativni priručnici (o čemu će biti riječi poslije), a one će ovdje biti nabrojane ponovno u skladu s Matičinim i Babić-Finka-Moguševim pravopisom.

Takve su riječi:

1. Spojevi imenice i nesklonjivog pridjeva, često stranog podrijetla (npr. *fer igra, kino dvorana, gala predstava*)
2. Imenički skupovi kod kojih jedna imenica ima šire, a druga uže značenje, povezane odnosom apozicije i upravne riječi, ako se obje sklanjaju (npr. *čovjek žaba, žena heroj, pilot lovac, tvrtka kći, misao vodilja*)
3. Višečlana imena, najčešće naseljenih mjesta, bez obzira sklanjaju li se svi članovi ili ne (npr. *Zlata Bistrica, Špišić Bukovica, Kaštel Kambelovac*)
4. Pridjevi od višečlanih vlastitih imena (npr. *Kačić Miošićeve, Polić Kamovljevi, Pink Pantherovi*)
5. Skupovi dvaju pridjeva istih ili različitih korijena od kojih je drugi tvoren sufiksom -cat ili -ovetan (npr. *bijel bjelcat, gol golcat, čitav bogovetni*)
6. Spojevi negacijskog ili pojačavajućeg prefiksoida i imenice kada se želi nešto dodatno naglasiti, izbjeći grafijska podudarnost ili kada je osnova vlastito ime (npr. *ne-biće, ne-čovjek, Eks-Jugoslavija*)

Nesuglasje u normi

Kao što je spomenuto, normativni priručnici uporabljeni u ovom radu pokazuju stanovita neslaganja po pitanju toga što smatrati polusloženicom i kako pisati neke specifične pojave.

Najmanja neslaganja pokazuju Matičin i Babić-Finka-Mogušev pravopis. Uz to što Matičin pravopis navodi daleko više kategorija polusloženica, sporno im je još samo treba li pisati *portabl-televizor* ili *portabl televizor*, kako se pišu višočlani vojni činovi te jedna iznimka kod pisanja kratica povezanih s imenicom. U prvom slučaju sporno je kako tretirati stranu nesklo-njivu riječ *portabl* u značenju lako prenosivog. Dok ju Babić-Finka-Mogušev pravopis, slijedom pravila da suodnos nesklo-njivog pridjeva i imenice nije polusloženica, piše razdvojeno, Matičin pravopis ubraja ju u posebnu skupinu imenica s pridjevnim značenjem i prefiksoida (kao imenicu), čime sveze s njom postaju polusloženice. No teško je naći tome uporišta budući da ju rječnici navode kao pridjev (npr. Klaić 2002: 1071 ili Šonje 2000: 892), a pridjev je i u jeziku iz kojeg je došla (francuskom). U drugom slučaju, Babić-Finka-Mogušev pravopis također se povodi sustavnošću pa svezu imenica *general* i *bojnik* (ili *pukovnik*), čije su obje sastavnice sklonjive, pridružuje ostalim slučajevima te vrste, dok Matičin pravopis tu čini iznimku upozoravajući da se pišu sa spojnicom. Kod trećeg slučaja, pravopis Babić-Finka-Moguš (2004: 71) dozvoljava razdvojeno pisanje kratice povezane s imenicom ako je to „kratica koja se osjeća kao pridjev, a napisana je velikim slovima, kao HT usluge, TV pretplata, VKV djelatnik...“, dok Matičin pravopis dosljedno svaku povezanost kratice i imenice smatra polusloženicom.

Iako su te razlike gotovo zanemarive, one mogu biti zbunjujuće jer je riječ o imenicama koje i nisu tako rijetko uporabljene, stoga ne bi bilo loše držati se načela sustavnosti i analoški ih pridružiti skupinama u koje pripadaju, ne radeći iznimke.

Daleko veće razlike nalazimo uspoređujući spomenuta dva pravopisa i Anić-Silićev. Taj pak kao posebnu kategoriju subordiniranih polusloženica doživljava dvije imenice vezane atributivnom vezom, pri čemu se obje sklanjaju, te tako kao polusloženice savjetuje pisati: *žena-heroj*, *ljudi-žabe*, *pilot-lovac* i sl. U takvim mu se stavovima pridružuju i savjeti u *Hrvatskom jezičnom savjetniku* Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje, a na istom tragu je i *Hrvatski u praksi* Ivana Zoričića kada imeničke sveze kao što su *pismo + bomba* piše kao poluslužbenice (*pismo-bomba*). Jonkeov jezični savjetnik *Književni jezik u teoriji i praksi* ne bavi se takvim pojavama, no zato donosi razliku u odnosu na pisanje višočlanih imena mjesta u slučaju kada jedan član nije sklonjiv. Smatrajući ih *školskim* primjerom polusloženica, navodi primjer *Ivanić-Grada*, nasuprot pravilu koje daju Matičin i Babić-Finka-Mogušev pravopis o tome da se takva višočlana imena uvijek pišu razdvojeno. I Zoričićev *Hrvatski u praksi* donosi istu inačicu, no ne slažući se posve s Jonkeom, nego upozoravajući na moguće dvojnosti.

Koliko se te razlike odražavaju na uporabu polusloženica i koje inačice prednjače, imat ćemo priliku vidjeti u sljedećem dijelu rada.

Uporaba polusloženica u novinskom stilu

Odabir uzorka i općenite tendencije

Nakon izložene sinteze onoga što normativni priručnici (bar dio njih) iznose o polusloženicama, preostaje pozabaviti se konkretnim primjerima u novinskom stilu i tako istražiti koliko se često one rabe, koliko u skladu s normom te koliko se eventualne nejasnoće prouzročene nesuglasjima norme osjete u uporabi.

Na ta pitanja odgovor je potražen u trima različitim vrstama tiskovina – u dnevnim novinama, tjedniku i stručnom časopisu. U kategoriji dnevnih novina uporabljen je *Večernji list* od 24. travnja 2010., tjednik je predstavljao *Globus* broj 1011 od 23. travnja 2010., dok su od stručnih časopisa odabrane *Liječničke novine* broj 87 od 15. ožujka 2010.¹ Osim tih tiskovina, nekoliko primjera uzeto je iz internetskih članaka, kako bi se dotaknuo i taj sve utjecajni medij, pri čemu se pazilo da odabrane stranice budu internetske stranice domaćih dnevnih novina, kako se ne bi izgubila veza s tiskom i novinskim stilom kao primarnom temom.

Prije nego se krene u detaljniju analizu pronađenih polusloženica, vrijedilo bi istaknuti i neke općenite ocjene. Pregledom spomenutih izdanja može se zaključiti kako su polusloženice uobičajena pojava u novinskom stilu te se javljaju u podjednakom broju neovisno o samoj vrsti tiskovine. Iz toga slijedi kako su one, bez obzira na svoj status *graničnosti*, česta jezična pojava sasvim prirodna govornicima pa tako nisu, kako neki priručnici naglašavaju, u uporabi samo u naglašene stilističke svrhe. Osim toga, na temelju promatranog može se ustvrditi kako je razlikovanje polusloženica, pravih složenica i razdvojenih (skupova) riječi jednako problematično (ili ne) u svakoj od spomenutih tiskovina, pa ni ta problematika nije uže vezana za svakodnevni ili znanstveniji publicistički diskurz.

Analiza primjera nađenih polusloženica

Radi jednostavnijeg i preglednijeg prikaza polusloženica pronađenih u tekstovima spomenutih novinskih izdanja podijelit ćemo ih u tri kategorije: prvu će činiti imeničke polusloženice, drugu pridjevne, a treću sve ostale

---

¹ U daljnjem tekstu, pri navođenju rečenica iz tih tiskovina, rabit će se oznake VL za navedeno izdanje *Večernjeg lista*, GL za navedeno izdanje *Globusa* i LN za navedeno izdanje *Liječničkih novina*.

(glagolske, priložne, ustaljeni frazemi...). Takva podjela nipošto se ne postavlja kao alternativa preciznijim kategorizacijama koje donose neki normativni priručnici (najiscrpnije razrađeno u Matičinu pravopisu) ili ranije ovaj rad, nego nastoji samo pojednostaviti pregled obrađene građe, kako ona ne bi bila stihijski nizana ili raspršena u previše manjih skupina.

Imeničke polusloženice

Primjere te vrste polusloženica nije teško pronaći. Već na prvim stranicama obrađenog izdanja *Večernjeg lista* stoji:

(1) *Premijerka ima potrebu za metaforama i slikovitim izražavanjem, kao što je bila **krumpir-salata**...* (VL, 4)

U toj je rečenici označena polusloženica kulinarskog karaktera uporabljena u nešto drugačijem kontekstu, no napisana pravilno, budući da je riječ o *školskom* primjeru polusloženice; o spoju dviju imenica pri čemu prva značenjski nadopunjuje drugu, ne sklanja se, a obje zadržavaju svoj naglasak. Rečenica na sljedećoj stranici

(2) *Program je nastao pod utjecajem **zen budizma**...* (VL, 5)

ne nastavlja tim putem, nego je pogrešno napisana. Naime, *zen* je imenica, tako da se opet radi o istoj kategoriji kao i kod prethodnog primjera pa bi pravilno bilo pisati *zen-budizam*. Još je jedan uobičajen primjer polusloženice u rečenici

(3) *Srušen **spomen-križ** posvećen ubijenima u Varivodama 1995.* (VL, 6),

no gotovo je isti pogrešno napisan nekoliko stranica kasnije, u rečenici

(4) *Dragutin Tadijanović dobio **spomen ploču**...* (VL, 14)

Manje klasičan primjer polusloženice jest onaj s kraticom u prvom dijelu, no polusloženica u rečenici

(5) *... ali da se to može **faxom, e-mailom** ili da netko drugi dođe...* (VL, 14)

ipak ne predstavlja rijetkost, budući da se radi o sveprisutnom pojmu u svakodnevnoj komunikaciji. Prve dvojbe pojavljuju se u rečenicama kao što su

(6) *Pijan pokušao policajca udariti **TV antenom** pa zaradio kaznu zatvora* (VL, 14) i

(7) *... unatoč tome što je natjecanje izborio kao finalist **FA kupa**.* (VL, 44)

U njima su spojevi kratice i imenice pisani kao odvojene riječi, a ne kao polusloženice, što bi prema Matičinu pravopisu bilo pogrešno, dok Babić-Finka-Mogušev takve slučajeve tretira kao dopuštene iznimke.

Dobar primjer zamjene polusloženice spojem pridjeva i imenice ostvaren je u rečenici

(8) *Svjetski prvak pao na **dopinškom testu**...* (VL, 39)

zaobilaženjem često rabljene inačice *doping-test*, dok je sličan slučaj izveden pogrešno u sintagmi

(9) ... *europskog **ragbi prvenstva**...* (VL, 47)

Naime, kako su *ragbi* i *prvenstvo* imenice, njihov spoj bilo bi pravilno napisati ili kao polusloženicu *ragbi-prvenstvo*, ili zamjenjujući imenicu *ragbi* pridjevom *ragbijaško* i tada pišući te dvije riječi odvojeno.

Dvije polusloženice možemo naći u rečenici

(10) *Novu **vamp-frizuru 20-godišnja** glumica pokazala je na zabavi...* (VL, 52).

Dok je druga relativno jednostavnog tipa, no obrazlagat ćemo ju u kategoriji pridjevnih, polusloženice poput prve znaju predstavljati problem. Naime, kod takvih manje uporabljenih stranih riječi, kao *vamp*, često nije jasno vidljivo radi li se o pridjevu ili imenici, a upravo o tome ovisi kako pisati imensku svezu s takvom riječi. U konkretnom slučaju, riječ *vamp* je imenica te stoga u svezi s riječju *frizura* čini pravu polusloženicu.

Hrvatskom neprilagođen, no svakodnevniji primjer donio je tjednik *Globus* rečenicom

(11) ... *nasred **shopping-centra** Avenue Mall, kamo se zaputio nakon dnevne doze kulture.* (GL, 41)

Nakon korektno napisane te polusloženice, slijedi nekoliko primjera pogrešno napisanih. Primjerice, rečenica

(12) *Sišli smo na stanici kod **Branimir-centra** i nastavili prema hotelu.* (GL, 44)

u sebi sadrži polusloženicu koja sama po sebi i ne bi bila pogrešna da službeni naziv nije *Branimir centar*, tako da ga i ostali padeži moraju pratiti. Osim toga, ne bi bilo loše primijetiti kako je prvobitni imenovatelj mogao izabrati i *bolju* inačicu, onu *Branimirov centar*. Rečenica

(13) ... *pojačali javni prijevoz u tom smjeru, ponudili atraktivno stanovanje uz rijeku, komercijalne sadržaje i **city zonu**.* (GL, 60)

donosi još jedan pogrešan izbor; budući da su i *city* i *zona* imenice, njihov spoj ovakve vrste trebao je svakako rezultirati polusloženicom.

Rečenica

(14) ... *tj. **bonus-dodatak** na naše izbacivanje u atmosferu onoga što je bilo pod zemljom...* (GL, 69)

zanimljiva je iz nešto drugačijih razloga. Naime, polusloženica u njoj korektna je što se tvorbenih pravila tiče, no značenjski je gledano upadljiv pleo-

nazam, budući da su bonus i dodatak gotovo sinonimi. Nasuprot tome, pravilno je napisana polusloženica u rečenici

(15) *Došla sam tu pronaći omiljenog **majstora pisca i svjetskog avanturista, bonvivana, ženskara i mačo-mena.*** (GL, 86),

dok su prve dvije označene riječi značenjska sveza između dviju imenica u kojoj svaka od njih ostaje sklonjiva, što se prema izloženim načelima na početku rada neće smatrati polusloženicom, no po nekim se normativnim priručnicima smatra. Jedan od primjera neslaganja pravopisa i jezičnih savjetnika nalazi se i u rečenicama

(16) *Muškarac iz **Ivanić Grada** priveden je danas istražnom sucu Županijskog suda u Zadru* (vecernji.hr, 25.11.2009.) i

(17) *Grad **Ivanić-Grad** je donio Prostorni plan uređenja Grada **Ivanić-Grada** u listopadu 2005. godine.* (ivanic-grad.hr, 01.10.2009.)

Vodeći se dosljedno načelima određenim na početku ovog rada, inačicu s portala *Večernjeg (Ivanić Grad)* smatralo bi se valjanom, a službene stranice Ivanić Grada prema tome bi sadržavale pogrešno napisano ime grada, iako valja napomenuti još jednom da postoje i priručnici koji se s time ne slažu.

Ako se pozornost obrati i na imeničke skupove koje karakterizira značenjska povezanost, no kod kojih se svaka sastavnica samostalno deklinira, naći će se također različito napisanih primjera. Tako je načelo kako se ne radi o polusloženicama poštivano u primjerima kao što su

(18) ***Dječak astmatičar** umro dok se s prijateljima igrao pred zgradom* (VL, naslovnica) i

(19) *Amerikanac, žrtva **svećenika pedofila**, tužio papu i Vatikan* (VL, 1),

dok su isti skupovi pisani kao polusloženice u primjerima

(20) *... dodatno specijalističko stručno usavršavanje medicinskih **sestara-tehničara**...* (LN, 32) i

(21) *... a oprezni **broker-filozof** Taleb (autor teorije 'crnog labuda') ponajviše je želio održati predavanje...* (GL, 69)

Kod primjera *medicinskih sestara-tehničara* nejasno je i za čega ta polusloženica stoji budući da se naziv *medicinska sestra* i *medicinski tehničar* obično odnose na isto zanimanje (s razlikom spola). Ukoliko je i u ovom kontekstu tako, najpreciznije bi bilo spojnicu zamijeniti kosom crtom (/) sa značenjem rastavnog veznika.

Pridjevne polusloženice

Druga skupina u koju su razvrstane pronađene riječi pokazala se još učestalijom od prethodne, zahvaljujući velikoj učestalosti uporabe pridjevnih oblika polusloženica. Tako na početku obrađenog *Večernjeg lista* stoji rečenica

(22) *Prema obećanjima novog-starog državnog odvjetnika...* (VL, 8)

u kojoj se opravdanost polusloženice potvrđuje dvojako. Riječ je istovremeno i o koordinaciji svojstva, jer je odvjetnik i stari i novi, ali i pridjevnom izrazu frazeologiziranog značenja. U rečenici

(23) *Njemački su srednjoškolci u Brodsko-posavsku županiju doputovali kako bi istražili i napisali članak o Eko-etno selu Stara Kapela.* (VL, 14)

nailazimo na još dva primjera koordiniranih pridjeva spojenih u polusloženicu; službeni naziv županije (koja je i brodska i posavska) i titulu jednog sela (koje je i ekološko i etnografsko), a još jedan školski primjer je i rečenica

(24) *Naime, Draganović je talijansko-jugoslavensku granicu prešao kraj Trsta...* (VL, 22)

u kojoj je granica i talijanska i jugoslavenska.

Nešto je drugačija situacija u rečenici jedne od Globusovih kolumni koja glasi

(25) *Ovom rečenicom predsjednik obnavlja mit o bosanskohercegovačkoj, idealnoj zajednici '... (GL, 18),*

a u kojoj je polusloženica pogrešno zamijenjena složenicom jer je riječ o *idealnoj zajednici* koja je i bosanska i hercegovačka, tj. odnosi se na Bosnu i Hercegovinu. Ipak, izbor subordinacije i složenice ovdje nije slučajan budući da se nalazi u kontekstu kritičkog osvrtanja na situaciju u BiH i velikobošnjačku politiku, tako da tu *pogrešku* možemo smatrati namjernom i stilski opravdanom. U istom tekstu stoji i rečenica

(26) *...da ekskulpira i muslimansko-bošnjačku politiku protjerivanja i ubijanja Hrvata u BiH.* (GL, 18)

u kojoj je polusloženica na mjestu gledajući načelo koordinacije, no riječ je o još jednom poigravanju značenjem, budući da pojmovi Musliman (velikim početnim slovom) i Bošnjak uglavnom označavaju istu skupinu ljudi, tako da ta zalihost svoje opravdanje nalazi između redaka. Primjeri koordinacije su i u rečenicama

(27) *Kosovo je sada neka vrsta europsko-balkanskog Tajvana.* (GL, 21)

(28) *...predviđena različita vrijednost boda za bolničku i izvanbolničku specijalističko-konzilijarnu zdravstvenu zaštitu.* (LN, 9)

Upravo iz uvriježenosti takvih primjera može se iščitati kako su pridjevne polusloženice te vrste, a i one više frazeološke, zapravo najbrojnije i najučestalije u svakodnevnoj uporabi, unatoč tome što udžbenici i stariji normativni priručnici uglavnom kao tipične primjere uzimaju imenske polusloženice.

U skupinu pridjevnih polusloženica ubraja se i ona iz rečenice

- (29) ...*ove je godine bal bio posvećen prikupljanju sredstava za Dječji edukativni-rekreativni kamp...* (LN, 20),

no pogrešno je u njoj uporabljen spojnik *i* umjesto spojnika *o* ispred spojnice. Drugačije su pak pogreške u slučajevima kao što su rečenice

- (30) *Riječ je o filozofijskopovijesnoj perspektivi...* (LN, 31) ili

- (31) *Sve u svemu još jedan od mitskih znanstveno-fantastičnih epova...* (LN, 59)

budući da su u njima zamijenjena mjesta polusloženicama i složenicama. U prvom slučaju potrebna je polusloženica (*filozofijsko-povijesnoj*) jer se ne radi o perspektivi vezanoj za filozofiju povijesti, nego za povijest i filozofiju. Kod druge rečenice, ispred *epova* trebala bi stajati složenica *znanstvenofantastičnih* budući da se radi o epovima iz domene znanstvene fantastike, a ne takvima koji bi istovremeno bili znanstveni i fantastični. Pravilno je upotrijebljena polusloženica u rečenici

- (32) *Već je 1896. uočeno da ima nepravilne zjenice (tzv. Argyll-Robertsonova)...* (LN, 63)

u kojoj je naziv sindroma izveden od dvaju osobnih imena tako da je napravljen polusloženi pridjev koji označava suradništvo. U rečenici

- (33) *Pozdravna poruka koju je Van Rensselaer Potter u audio-vizualnom obliku...* (LN, 31)

može se vidjeti dobar primjer uporabe pridjevne polusloženice tvorene koordinacijom prefiksoida i pridjeva, a slično je i u rečenici

- (34) ... *CPME ističe da se uz pomoć e-Zdravstva mogu riješiti mnogi izazovi...* (LN, 26)

s kraticom, ili u

- (35) *Zatvorsku kaznu... zaradio je zbog napada na policajca 45-godišnji I.D...* (VL, 14)

s brojem. Višedijelnu polusloženicu nalazimo u rečenici

- (36) ...*proteini koji se nalaze na površini krvnih stanica poput npr. Alpha-6-integrin receptora...* (LN, 43),

a dobar je primjer jer poštuje pravilo slaganja pridjeva u polusloženicu sa simbolom i brojem, dok istovremeno u konkretnom slučaju omogućuje i pre-

glednost te lakšu recepciju tog složenog pojma. U promatranoj skupini kratice, brojeva i prefiksoida spajanih s pridjevima također se dalo naći pogrešaka, kao što su primjeri u rečenicama

(37) ... *bismo se mogli aktivno uključiti u **EU okvirne** projekte istraživanja...*
(LN, 57) i

(38) *U međuvremenu nam je u kina stigao **mega-spektakl** Jamesa Camerona...*
(LN, 59).

Naime, u prvoj su razdvojena kratice i pridjev trebali biti zamijenjeni pridjevnom polusloženicom (*EU-okvirne*), dok je u drugom slučaju riječ o prefiksoidu koji je s imenicom *spektakl* trebao tvoriti složenicu (*megaspektakl*).

Pridjevne pojave bliske polusloženicama također se pojavljuju u nekoliko rečenica. Tako je u primjeru

(39) ... ***bruto cijena** ne može biti viša od 1880 €...* (VL, 2)

pravilno prepoznata pridjevsko-imenička sintagma koja, unatoč indeklinabilnosti pridjeva, ne spada u polusloženice, dok je kod primjera

(40) ... *potrebom financiranja niza novih **elektroenergetskih** objekata...*
(VL, 1)

pravilno uočeno kako se radi o objektima s područja elektroenergetike pa polusloženici nema mjesta. Isti slučaj nije prepoznat u primjeru

(41) ... *kako se budu rješavali **imovinsko-pravni** odnosi...* (VL, 15)

budući da se radi o odnosima vezanim uz imovinsko pravo pa je potrebno zamijeniti polusloženicu složenicom *imovinskopravni*. U pridjevnu skupinu možemo ubrojiti i primjer

(42) ... *preko problematike **ne-ljudskih** živih bića i općih uvjeta...* (LN, 31)

gdje je negacija odvojena od pridjeva ne zbog posebnog međusobnog odnosa, nego kako bi se izbjegla grafijska podudarnost s pridjevom drugačijeg značenja (*neljudski*).

Priložne, frazemske i ostale polusloženice

U posljednjoj skupini promatrat će se sve ostale vrste polusloženica, kojima je zajedničko obilježje da su nešto manje učestale u novinskim tekstovima, iako nipošto nisu nepoznanica u svakodnevnom govoru.

U priložnoj službi određivanja količine često se mogu naći polusloženice s brojem dva, bilo da je druga sastavnica broj ili imenica.

Takav su primjer rečenice

(43) ... *cijenu struje u zadnje **dvije-tri** godine trebalo je podizati...* (VL, 1) i

- (44) ... osim **dvije-tri** kratke novinske obavijesti, do danas uopće nije pisano... (GL, 87)

u kojima se vidi kako takve polusloženice zamjenjuju izraz u kojem bi umjesto spojnice stajao prijedlog *do*. Sličnu priložnu ulogu ima i frazeologizirana polusloženica prisutna u rečenici

- (45) *Janusz Dervishi zavapio kako tužitelj 'non-stop izmišlja'* (VL, 12)

gdje *non-stop* stoji umjesto izraza *bez prestanka*, no u istom je članku i primjer

- (46) ... *toliko da je tužitelju kazao kako 'non stop izmišlja i dodaje'*... (VL, 12)

u kojem je ista ta polusloženica napisana pogrešno.

Polusloženice koje označavaju određenu relaciju *od-do* uobičajeno je ubrajati među imenske, no ovdje će biti oprimjerene unutar ove skupine zbog njihove okamenjenosti i nepromjenjivosti u rečenici, kao i priložne funkcije koju vrše. Toga je primjer rečenica

- (47) *Obnovit će se most preko Save te pruge **Križevci-Koprivnica i Lokve-Drvenik*** (VL 20)

kao jedan od tipičnih okvira unutar kojih se ovakve polusloženice javljaju. Priložnu ulogu imaju i polusloženice sastavljene od dvaju suodnosnih suprotnih priloga, kao u rečenici

- (48) ... *i svi političari **više-manje** imaju slične ideje i govore slične stvari*... (GL, 78),

a sličan primjer nalazimo i u rečenici

- (49) „*Maja Šuput **pošto-poto** želi biti Lady GaGa*” (slobodnadalmacija.hr, 26.10.2009)

Izrazito su frazemskog karaktera polusloženice tvorene od glagolskih oblika, kao što možemo vidjeti na primjeru rečenice

- (50) *Rekao je i da je 90 posto onog što su svjedoci govorili bilo **rekla-kazala*** (hrt.hr, 10.11.2009.)

gdje takav izraz učinkovitije i potpunije zamjenjuje eventualan pridjev na istom mjestu. Zbog frazemskog karaktera ovdje će se razmotriti i inače pridjevna polusloženica u rečenici

- (51) *Dinamo (...) lovi posljednji vlak kako bi mu ostala **kakva-takva** šansa*. (vecernji.hr, 2.12.2009.)

gdje ponovno imamo pridjeve koje istovremeno veže koordinacija kao i frazemska okamenjenost. Za kraj, vrijedilo bi još ukazati na jedan pogrešno napisan primjer frazeologizirane polusloženice, kao što je onaj u rečenici

(52) *Istinabog, ne može se posrnutom Sucu poreći zdrav razum kad preventivno uočava svjetski zemljotresni trend.* (GL, 29),

no kako navedeni dolazi iz pera Borisa Dežulovića i u specifičnom je kontekstu njegove kolumne, takvo je pisanje stilski uvjetovano i nema ga se razloga ispravljati.

Iako nije izravno vezano za polusloženice, dobro je napomenuti i kako se mjerne jedinice, međunarodne oznake i simboli ne ubrajaju u opisane kategorije, nego je njihovo pisanje regulirano međunarodnim propisima i pravilnicima.

Zaključak

U zaključku o polusloženicama navedimo i tvrdnju Stjepana Babića, koji kaže: „Naime, tu je znanstvenim postupcima teško utvrditi kad jednu vezu treba pisati kao jednu riječ, a kada kao dvije ili više. To više zavisi od pojedinčeva gledišta nego od znanstvenih kriterija i svaki autor pravopisa propisuje pravila prema svojim pogledima na tu problematiku...“ (prema Zoričić, 1998: 164).

Otvorenih problema glede pisanja i uporabe polusloženica svakako postoji, no oni nisu toliko uzrokovani nemogućnošću popisivanja i kategoriziranja svih oblika polusloženica (budući da kategorizacije postoje), nego više, baš kako Babić piše, problematičnošću osobne interpretacije te tanke granice koja polusloženice dijeli od srodnih pojava. Problemi te vrste općenito su teško rješivi, no pronalaženje nekakvih suglasja ipak je više nego poželjno jer polusloženice nisu rijetka pojava u govorenom (/pisanom) jeziku, a teško je očekivati od prosječnih govornika da, umjesto da se posluže jasnim pravilima norme, svaki puta dvoje u kakvom su odnosu pojedine riječi i kako ih stoga pisati. U ovom radu nastojalo se model razgraničenja polusloženica i sličnih pojava dosljedno primijeniti i oprimjeriti uz napomenu kako to nisu jedine pravilne inačice koje norma opisuje (ili propisuje).

Što se tiče samih polusloženica u kontekstu novinskog stila, iz ovoga se rada moglo vidjeti kako one nisu rijetkost, pojavljuju se i u sasvim neutralnom tonu, kao i stilski posebno obilježene, te su sve njihove vrste sasvim prirodna pojava autorima i čitateljima. Dosljednost u njihovu pisanju već je nešto problematičnija, iako veća odstupanja i nisu toliko česta, no takvi se problemi mogu pripisati ne samo nedosljednosti samih jezičnih priručnika već općenito nepoznavanju norme ili nepažnji pojedinih autora, budući da se nedosljednosti jednako javljaju i tamo gdje normativni priručnici nemaju međusobnih sporova. Doduše, poželjno bi bilo kada bi se priručnici nešto detaljnije pozabavili polusloženicama budući da ih od svih postojećih tek jedan obrađuje vrlo iscrpno i s brojnim primjerima (Matičin pravopis), još jedan soli-

dno (Babić-Finka-Mogušev pravopis), dok ih se svi ostali tek usputno dodiruju.

Sama pojava polusloženica nije, kako se dalo vidjeti, manje ili više učestala u nekoj od podvrsta proučavanih tiskovina, otprilike su ravnomjerno raspoređene, što dodatno upućuje na to da one, iako već okarakterizirane kao granična pojava, nisu nikakva egzotika, nego sasvim svakodnevna pojavnost u jeziku.

Izvori

Večernji list, 24. travnja 2010.

Globus, br. 1011, 23. travnja 2010.

Liječničke Novine, god. X., br. 87, 15. ožujka 2010.

www.slobodnadalmacija.hr

www.vecernjilist.hr

www.hrt.hr

Literatura

Anić, Vladimir / Silić, Josip 2001. *Pravopis hrvatskog jezika*, Zagreb: Novi Liber.
Babić, Stjepan / Finka, Božidar / Moguš, Milan 2004. *Hrvatski pravopis*, Zagreb: Školska knjiga.

Badurina, Lada / Marković, Ivan / Mićanović, Krešimir 2008. *Hrvatski pravopis*, Zagreb: Matica hrvatska.

Jonke, Ljudevit 1964. *Književni jezik u teoriji i praksi*, Zagreb: Nakladni zavod Znanje.

Klaić, Bratoljub 2002. *Rječnik stranih riječi*, Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske.

Silić, Josip / Pranjković, Ivo 2007. *Gramatika hrvatskoga jezika*, Zagreb: Školska knjiga.

Zoričić, Ivan 1998. *Hrvatski u praksi*, Pula: Zavičajna naklada „Žakan Juri“.

Skupina autora 1999. *Hrvatski jezični savjetnik*, Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Školske novine.

Skupina autora 2000. *Rječnik hrvatskog jezika*, glavni urednik Jure Šonje, Zagreb: Leksikografski zavod „Miroslav Krleža“, Školska knjiga.